

SORUMLULUK

Günümüzde anne-babalara “Nasıl bir çocuk yetiştirmek istiyorsunuz?” sorusunu sorduğumuzda alınan cevaplar, genelde benzer görüşleri kapsıyor: Başarılı, ne istediğini bilen, özgüven sahibi, kendini iyi ifade edebilen, yeteneklerini ön plana çıkartabilen, mutlu, yaşadığı çevreye uyum sağlayabilen... Aynı soruya bir eğitimcinin vereceği cevap da hiç şüphesiz temelde aynı olacaktır.

Anne-babaların ve eğitimcilerin ideal insan tanımına yaklaşan kişiler yetiştirebilmeleri için çocuklarına küçük yaşlarda kazandırmaları gereken bazı değerler vardır. Bu değerler, çocuğun yetişkinlik yaşantısında önemli bir yere sahiptir; çünkü bu değerler, aynı zamanda huzurlu, mutlu ve başarılı bir yaşantının da temel anahtarlarıdır.

İdeal yetişkin tanımında yer alan becerilerin kaynağındaki değerlerden bir tanesi de “**sorumluluk bilinci**”dir. “**Yaptığı işi sonuna kadar götürülen ve yapmakta olduğu bir davranışın olası sonuçlarına katlanmayı göze alan çocuğa**” sorumlu çocuk gözüyle bakabiliriz.

Sorumluluk bilincini kazanmak, oldukça uzun bir süreç olmakla birlikte, özellikle küçük yaşlarda kazanılmaya başlanması gereken bir **değerdir**. Elbetteki çocuklar sorumluluk duygusuyla doğmazlar. Ancak sorumluluk sahibi olmayı öğrenme pek çok kişinin sandığından daha erken bir yaşta başlar. Bir bebek dünyaya geldiği ilk andan itibaren çevresinde sezindiği olaylardan etkilenir. Anne-babanın özenli yaklaşımları, bebeğin ihtiyaçlarına karşı gösterdikleri duyarlılıkları, bebeğin gereksinimlerini zamanında karşılamaları ile gelişmeye başlayan sorumluluk duygusu, ebeveynlerin çocuklarının yaşlarına uygun bazı görevleri vermesiyle de yerleşmeye başlar ve bir bilinç haline gelir.

Sorumluluğu bir değer olarak çocuklara nasıl kazandıracığımız konusuna geçmeden önce, sorumluluğun ne olduğunun iyi anlamamız gerekir.

Sorumluluk;

- 1) **Kurallara uyma,**
- 2) **Tercihlerin ya da seçimlerin sonucuna katlanma,**
- 3) **Başka insanlara ve onların haklarına saygı gösterme, olarak ele alınabilir.**

Ancak sorumluluk, başkalarının söylediği her şeyi yerine getirme olarak düşünülmemelidir. Anne-babasının, öğretmenin ya da çevresindeki herhangi birinin söylediklerini yerine getiren bir çocuğa, sorumlu çocuk, gözüyle bakamayız. Bu şekilde davranan bir çocuk, gerektiğinde, öncelik vermesi gereken konuların ayrımını yapamaz. Örn: Ertesi gün okulla ilgili bir görevi yerine getirmesi gerekirken, akşam gezmeye giden bir çocuk okula karşı sorumluluğunun aksamasına sebep olurken; şeker hastası bir çocuğun arkadaşlarını kıramayıp, ikram edilen şekeri yemesi de, kendisine karşı sorumluluğunun gelişmediğine bir işarettir. Yukarıda belirtilen örneklerdeki davranışlar, kayıtsız bir uyum olarak değerlendirilebilir. Ancak, bizim istediğimiz davranış modeli bu da değildir.

SORUMLULUK BİLİNCİ NASIL KAZANDIRILIR?

Çocuğumuzdan beklentilerimizin gerçekleşmesi durumuna göre onun sorumluluklarını yerine getirmeyi öğrendiğini ya da öğrenemediğini düşünürüz. Eğer beklentilerimize uygun

davranışlar ortaya çıkmamışsa sorumluluk kazandırma sürecini gözden geçirmek gerekir. Elbetteki bu süreç her eve, her anne babaya göre farklı yaşanacaktır. Çünkü sorumluluğun gelişimi çocuktan çocuğa değişiklik gösterir. "Her çocuk aynı zamanda aynı sorumlulukları alır." diyemeyiz. Çocukların kişilik özellikleri, fiziksel yapıları mutlaka dikkate alınmalıdır. Ancak burada önemli olan anne-babanın, çocuğunun işini yapmayı bırakması ve kendi işini kendisinin yapması konusunda ısrarcı davranabilmesidir. Anne-babalar, çocuklarının yapabilecekleri şeyleri kendileri yaparak, yaşamları boyunca ihtiyaç duyabilecekleri karar verebilme, seçim yapabilme, girişken davranabilme gibi becerilerin gelişimini de engellemiş olurlar. Kişisel farklılıklar söz konusu olsa da, sorumluluk kazandırmaya yönelik her sürecin "temel" ve "değişmez" öğeleri vardır.

► **Bilgilendirme:** Çocuğun davranışında istenen değişimin gerçekleşebilmesi için önce çocuğun bu değişim hakkında bilgilendirilmesi gerekir. Çocuğun bu değişimi bir ihtiyaç olarak görebilmesi için, nedenleri hakkında bilgi vermek önemlidir. Kuralların neden konduğu ve sorumluluğun önemi anlatılmalıdır. Çocuklar, niçin bazı işleri yapmak zorunda olduklarını anlar ve bilirlerse, ne zaman ailelerine yardımcı olmaları gerektiğini, ne zaman bağımsız davranabileceklerini de öğrenmiş olurlar.

► **Takip:** Bilgilendirmeden sonra, çocuğun söz konusu davranışı gösterebilmesi için ona bir süre tanınması gerekir. Bu süre içerisinde yapılan takip sonucunda sorumlu davranışın ortaya çıkıp çıkmadığına, ne sürede ortaya çıktığına, hangi zamanlarda davranışın yapıldığına-yapılmadığına dikkat edilmelidir.

► **Geri bildirim:** Belli bir süre sonra gidişat hakkında bilgilendirmek gerekir. Eğer istenen sorumlu davranışın sayısında artış varsa uygun pekiştireçlerle motive edilmeli, eğer beklenen sorumlu davranışın ortaya çıkmasında sıkıntılar varsa, bu sıkıntılar ve olası nedenlerinin çocukla paylaşılması gerekir.

► **Hatırlatma:** İstenen davranış eğer gerçekleşmiyorsa yeniden hatırlatma sürecine gidilmelidir. Yeniden bilgilendirme ile başlayan bu süreç, davranış oturana kadar devam etmelidir.

Yukarıda anlatılan bu öğeler, sadece sorumluluk kazandırma sürecine ait değildir; temel alışkanlıkların oturmasında, kuralların belirlenmesinde, kısaca yaşantımızı düzenleyecek her türlü önlemlerde bulunması gereken öğelerdir ve ancak **kararlı** ve **sabırlı** bir tutumla yaklaşıldığında davranışın oturması sağlanabilir.

SORUMLULUK KAZANDIRMA SÜRECİNDE DİĞER BİLİNMESİ GEREKENLER...

Sorumluluğu öğretmek için sorumluluk vermeye istekli olmak gerekir.* Bazen anne-babaların küçük yaştaki çocuklarının yorulmasına dayanamadıkları için birçok şeyi onların yerlerine yaptıklarını görüyoruz. Bu tarz bir yaklaşım, çocuğun rahatlığa alışmasına ve ileride büyük sorunların ortaya çıkmasına neden olur. Küçük yaşlarda başkalarının kendisine ait işleri yaptığını gören çocuk, ileriki yaşlarda da bunu devam ettirmeye çalışır ki,

bu da anne-baba-çocuk arasındaki çatışmaların da artmasına neden olur. Çünkü bir süre sonra anne-baba için de çocuğun sorumluluklarını takip etmek güçleşmeye başlar.

Anne-baba olarak, olayların biraz gerisinde durup bir şeylerin olmasına izin verme yürekliliğini göstermelisiniz. Bir çocuğun tek başına bazı işleri yapmasına müsaade etmek gereklidir. Bazen yanlış olduğunu bildiğimiz davranışları çocuğun yapmasına izin vermek, onun davranışının sonucunu görmesi için faydalıdır. (Siz hatırlatmadan okul çantasını unutmama sorumluluğu konusunda anlaşmaya vardığımız halde, bunu yapmayı unuttuyorsa ve siz onun yerine çantayı okula götürüyorsanız, sorumluluk öğretmemiş olursunuz.)*

Her zaman çocuğun içinde bulunduğu yaş grubunu ve gelişimsel düzeyini düşünerek sorumluluk vermelisiniz. Her çocuğun farklı yetenekleri, farklı kişilik özellikleri, farklı bir fiziksel yapısı olduğu göz önünde bulundurulsa, aynı yaştaki her çocuğun aynı sorumlu davranışları yerine getirmesini elbetteki bekleyemeyiz. Sorumluluğun gelişimi çocuktan çocuğa farklılık gösterir. Ancak, genel gelişim özellikleri açısından değerlendirdiğimizde, çocukların evde yerine getirebilecekleri sorumluluklarını bilmek, bize beklentilerimizi ayarlayabilmemiz açısından yardımcı olabilir.

Çocuğunuza seçme hakkı tanıyın: Çok küçük yaştan başlayarak bir çocuğa seçme hakkının tanınmasıyla sorumluluk kazandırma eğitimi verilebilir. Seçim yapabilme fırsatlarının çocuğa sunulması, çocuğun kişilik gelişimini olumlu yönde etkiler. Seçim yapabilme; karar verebilme ve seçimlerin sorumluluğunu alabilme becerisini geliştirir, kendilerini daha iyi tanımalarını sağlar, hayat boyu önlerine çıkacak zor kararlarda mücadele edebilmelerine yardımcı olur.

Model olun: Birçok davranışta olduğu gibi sorumluluk bilincini kazandırma sürecinde büyüklerin örnek davranışları önemlidir. Yetişkinlerin kendi yaşantılarına ait sorumluklara gereken özeni göstermeleri, küçük çocukların dikkatini çeker ve onların tutumlarını gözlemleyerek daha iyi öğrenirler.

SORUMLULUK SÜRECİNİN DEĞERLENDİRMESİ

Eğer çocuğunuzun sorumluluk düzeyi sizleri meraklandırıyorsa, çocuğunuzdan ne tür beklentileriniz olduğunu ve çocuğunuzun bunun ne kadarını gerçekleştirebildiğini şu başlıklar altında değerlendirebilirsiniz:

- ▶ Benim çocuğumdan beklentilerim neler?
- ▶ Öğretmenlerinin beklentileri neler?
- ▶ Çocuğumun gösterdiği davranışlar, bunlardan ne kadar farklı?
- ▶ Çocuğumun bu davranışları onun yaşantısını olumsuz yönde etkiliyor mu? (Ders başarısı düşük mü, arkadaş ilişkileri kötüye mi gidiyor, unuttuğu sorumlulukları nedeniyle sürekli kaygılı mı, sık sık çatışmalara mı giriyor?)
- ▶ Çocuğumun bu davranışları başkalarının haklarını engelliyor mu?

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Martin, M., Cynthia Waltman Greenwood, **Çocuğunuzun Okulla İlgili Sorunlarını Çözebilirsiniz** - Sistem Yayıncılık, İstanbul, 2000.
- Çetin, F., **Çocuk ve Aile Dergisi**-Yıl: 6 Sayı: 57- Şubat 2003.